

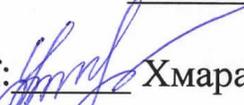
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Факультет гуманітарний
Кафедра туризму, теорії і методики фізичної культури та валеології

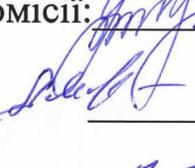
КУРСОВА РОБОТА
з теорії і методики фізичного виховання
на тему: **ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СІЛЬСЬКИХ
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Студента 3 курсу групи ФК 31
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальність 014 Середня освіта
Олексія БУЛЬБИ

Керівник: Марина ХМАРА
старший викладач кафедри
туризму, теорії і методики фізичної
культури та валеології

Кількість балів 93
Оцінка:ECTS A

Члени комісії: Хмара М.А.

 Мозолев О.М.

 Гуцал Л.А.

ЗМІСТ

	ВСТУП	
РОЗДІЛ 1	СУЧАСНИЙ СТАН ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СІЛЬСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
1.1	Проблеми розвитку фізичної культури в сільській місцевості	
1.2	Порівняльний аналіз стану фізичної культури в сільській та міській місцевості	
РОЗДІЛ 2	ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СІЛЬСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
2.1	Особливості фізкультурно-оздоровчої роботи вчителя фізичної культури у сільській школі	
2.2	Особливості організації та проведення уроків фізичної культури в сільських закладах загальної середньої освіти	
	ВИСНОВКИ	
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах трансформації освітньої системи України питання щодо фізичного виховання сільської молоді набуває стратегічного значення. Специфіка сільських закладів середньої освіти, зокрема, їх віддаленість від фізкультурно-спортивних центрів, обмеженість матеріально-технічної бази та кадровий дефіцит вимагає пошуку нових, адаптованих методик навчання.

Попри єдині державні стандарти, реалізація програми з фізичної культури в сільській місцевості стикається з низкою об'єктивних труднощів: від сезонності занять на відкритому повітрі до універсалізації підходів через малокомплектність класів.

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку шляхів подолання кадрового, інфраструктурного, матеріально-технічного та організаційно-методичного забезпечення освітнього процесу з фізичного виховання у сільських закладах загальної середньої освіти.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання специфіки фізкультурно-оздоровчої роботи в умовах сільської місцевості вивчали О. Антипенко, Н. Базилевич, С. Закопайло, А. Мандюк, В. Поліщук, Б. Шиян. Кадрове забезпечення освітнього процесу з фізичного виховання в міських та сільських школах у своїх працях розглядали М. Костенко, Т. Круцевич, А. Цьось. Інфраструктурне та матеріально-технічне забезпечення уроків фізичної культури у сільських закладах загальної середньої освіти досліджували Т. Дорофєєва, С. Бринзак, Т. Круцевич, А. Цьось. Організаційно-педагогічні особливості уроків

фізичної культури в сільських школах аналізували О. Мозолев, Н. Сороколіт, В. Хахуля, М. Хмара, Б. Шиян, Л. Шуба.

Мета курсової роботи здійснити аналіз особливостей організації процесу фізичного виховання школярів в сільських закладах загальної середньої освіти.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати проблеми розвитку фізичної культури в сільській місцевості.
2. Здійснити порівняльний аналіз кадрового та матеріально-технічного забезпечення процесу фізичного виховання в міських та сільських школах.
3. Охарактеризувати особливості фізкультурно-оздоровчої роботи вчителя фізичної культури у сільській школі.
4. Розкрити особливості організації та проведення уроків фізичної культури в сільських закладах загальної середньої освіти.

Об'єктом дослідження є процес фізичного виховання школярів.

Предметом дослідження є організація фізичного виховання школярів в сільських закладах загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Для отримання необхідної інформації були використані загальнонаукові теоретичні та емпіричні методи наукового дослідження. Теоретичні методи дослідження використовувались для аналізу наукової, навчальної, методичної та спеціальної літератури з метою з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми, її систематизації та узагальнення. Аналіз науково-методичних джерел дозволив проаналізувати проблеми розвитку фізичної культури в сільській місцевості та здійснити порівняльний аналіз кадрового та матеріально-технічного забезпечення процесу фізичного виховання в міських та сільських школах. Проведено теоретичний аналіз особливостей

фізкультурно-оздоровчої роботи вчителя фізичної культури у сільській школі та особливостей організації та проведення уроків фізичної культури в сільських закладах загальної середньої освіти.

Емпіричні методи дослідження дозволили здійснити збір та аналіз необхідної інформації, що надало можливість об'єктивно оцінити досліджувані явища, встановити їх причини та наслідки, з'ясувати існуючі закономірності. Емпіричні методи дослідження включали: метод порівняння – використовувався для порівняння кадрового та матеріально-технічного забезпечення процесу фізичного виховання в міських та сільських школах, метод узагальнення – використовувався для узагальнення отриманої інформації та формулювання висновків.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (38 найменувань). Загальний обсяг роботи – 39 сторінок. Основний текст роботи викладено на 33 сторінках.

Апробація.

1. Бульба О.В., Мозолев О.М. Етапи формування педагогічної майстерності вчителя фізичної культури. Scientific Collection «InterConf», 2024. № 227. С. 59-63.

2. Бульба О.В., Хмара М.А. Формування та розвиток мотивації до занять фізичною культурою та спортом у учнів сільської школи. Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22–23 квіт. 2025 р.). Хмельницький : ХГПА, 2025. Ч. I. С. 8-10.

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНИЙ СТАН ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СІЛЬСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1 Проблеми розвитку фізичної культури в сільській місцевості

Розвиток фізичної культури є важливим завданням для кожної держави. Для цього, держава надає необхідну допомогу, пільги та гарантії громадянам для реалізації ними своїх прав у сфері фізичної культури і спорту; забезпечує пріоритетний розвиток фізичної культури і спорту на селі, створює необхідні умови для занять фізичною культурою і спортом сільських працівників і членів їх родин; гарантує надання в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України, безкоштовних та пільгових фізкультурно-оздоровчих послуг дітям, надання безкоштовних та пільгових фізкультурно-оздоровчих послуг дітям дошкільного віку, учням загальноосвітніх та професійних навчально-виховних закладів, ветеранам війни і особам, розвиває фізкультурно-спортивну індустрію та інфраструктуру, заохочує прагнення громадян зміцнювати своє здоров'я, вести здоровий спосіб життя [30; 36].

Ключовими чинниками, які впливають на розвиток фізичної культури в Україні на територіальному рівні є:

– соціально-політичні процеси, зокрема, передача повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування, що впливає на прийняття рішень щодо забезпечення закладів загальної середньої освіти спортивним інвентарем, належною спортивною інфраструктурою та сприяє відкриттю фізкультурно-оздоровчих і спортивних гуртків, секцій в межах закладів освіти;

– загальнонаціональна стратегія розвитку фізичної культури передбачає створення умов для рухової активності, фізкультурно-оздоровчої діяльності, фізичного виховання та розвитку масового спорту. Реалізація стратегії базується на чинному законодавстві, зокрема на Законі України «Про фізичну культуру і спорт» і фінансується з державного, місцевого бюджетів та інших джерел;

– готовність територіальних громад сприяти розвитку фізичної культури, креативність та ініціативність працівників у органах місцевого самоврядування, забезпечити належну інфраструктуру та інвентар для занять фізичною культурою, наявність кваліфікованих фахівців [3].

У статті Закону «Про фізичну культуру і спорт» [24] зазначено, що відповідальність щодо організації фізкультурно-оздоровчої діяльності у сільській місцевості покладається на виконавчі органи, а саме на селищні ради. Дані органи виконавчої влади повинні сприяти створенню умов для залучення мешканців сільської місцевості до активних занять фізичною культурою і спортом, здорового способу життя; утворенню та діяльності у межах відповідних територій колективів фізичної культури та спортивних клубів; доступності мешканцям до спортивних споруд відповідних навчальних закладів для занять фізичною культурою; функціонуванню та створенню дитячо-юнацьких спортивних шкіл у кожній сільській громаді, у тому числі й відкриттю їх відділень (філій) у селах та селищах; фінансуванню фізичної культури і спорту.

Забезпечити виконання цих завдань у сільській місцевості за сучасних соціально-політичних та економічних умов життя в Україні досить непросто, а деколи навіть і неможливо за наявності ряду проблем, а саме:

- територіальна відокремленість населених пунктів шкільного мікрорайону, віддаленість більшості сільських шкіл від районних центрів;
- складна ситуація з фінансуванням – існує пряма залежність між фінансовою спроможністю регіону та загальною чисельністю його населення, витрати на фізичну культуру та спорт у сільській місцевості становлять всього 5% від загального фінансування сфери. З державного бюджету виділяється лише до 2% видаткової частини, а з місцевого бюджету – не більше 5 %. Позабюджетне фінансування фізкультурно-спортивного руху складає лише 4 % від річного обсягу загального позабюджетного фінансування галузі;
- недостатня матеріально-технічна база забезпечення – відсутність або мала кількість дитячо-юнацьких спортивних шкіл; взагалі відсутні спортивні зали в закладах освіти, обмаль спортивного устаткування та інвентарю;
- слабкий розвиток сфери додаткової освіти з задоволення фізкультурних інтересів мешканців села;
- складна ситуація з фізкультурно-спортивними кадрами – виїзд кваліфікованих фахівців фізкультурної галузі за кордон, як біженців; призив до Збройних сил України та інших воєнізованих структур; вік працівників фізкультурної освітньої галузі передпенсійний або пенсійний; низька заробітна плата, тому молоді спеціалісти не хочуть йти працювати в сільську місцевість; низький рівень фахової підготовки фізкультурних працівників у сільській місцевості (відсутність штатних методистів з фізичної культури або відсутність в них фізкультурної освіти);
- низький інтерес підростаючого покоління до власного здоров'я;

- чисельність сільських шкіл неухильно скорочується через безперспективність;

- забезпечення якісного процесу фізичного виховання підростаючого покоління на селі [2; 18; 23; 36].

Сучасна сільська школа є фактично єдиним закладом освіти, який здійснює процес фізичного виховання на селі. Головними напрямками її роботи є діяльність, яка спрямована на збереження фізичного й духовного здоров'я учнівської молоді, виховання у дітей та підлітків потреби у руховій активності та зміцненні здоров'я, підвищення фізичних та функціональних можливостей, забезпечення здорового дозвілля підростаючого організму.

Проте рівень розвитку фізичної культури в сільських закладах освіти не відповідає вимогам сьогодення і стикається з рядом проблем, як-от:

- малий відсоток учнів залучено до занять фізичними вправами;
- відсутня система мотивації здобувачів освіти щодо занять масовою фізичною культурою;

- безальтернативність вибору в фізкультурному освітньому просторі – відсутня можливість обирати заклад освіти, вчителя, фізкультурно-спортивний гурток тощо;

- значна кількість батьків, особливо у сільській місцевості, не розуміють оздоровчого значення фізичної культури і спорту, не приділяють належної уваги фізичному вихованню дітей;

- велика зайнятість дітей у допомозі батькам по господарству (догляд за тваринами, праця на городі тощо);

- недостатньо сформоване розуміння у школярів, що від фізичного здоров'я залежить професійна та громадська працездатність особистості;
- неорганізована оздоровча робота, а також не проводиться моніторинг фізичного розвитку учнів, немає чіткої системи щодо організації самостійних занять;
- мала наповнюваність учнів у класах, відсутність паралельних класів (за результатами опитування вчителів, батьків та учнів малокомплектної сільської школи у Сумській області дані специфічні особливості організації процесу фізичного виховання негативно відображаються на можливості реалізації таких варіативних модулів навчальної програми, як рухливі і спортивні ігри в одному класі, у відсутності ентузіазму до змагальної діяльності на уроках фізичної культури, у відсутності вміння порівнювати й оцінювати реальні досягнення в руховій та спортивній діяльності, у відсутності різноманітності та привабливості уроків фізичної культури, в обмеженні вибору рухової активності (спортивних секцій з різних видів спорту) в навчальній та позакласній діяльності і відбувається психологічне і розумове перевантаження здобувачів освіти за рахунок постійного контролю з боку вчителя за учнем);
- більшість учителів не має повного навантаження за своєю спеціальністю та вимушені викладати інші предмети, не маючи відповідної освіти;
- складне матеріальне становище сільських малокомплектних шкіл, застаріле обладнання та спортивний інвентар – це негативно відображається на організації навчального процесу, формуванні в учнів рухових умінь та навичок та конкурентоспроможності закладу середньої освіти при участі у змаганнях. Дана проблема частково вирішується за рахунок участі шкіл у грантах, але

зазвичай це одиничні разові акції, загалом стан переважної більшості сільських шкіл бажає кращого;

- зниження якості викладання шкільної фізичної культури, відтік кваліфікованих вчителів фізичної культури в інші сфери діяльності;
- неякісна розробка програмового та методичного забезпечення процесу фізичного виховання у сільських закладах середньої освіти;
- низька реалізація програмних вимог з фізичного виховання в умовах сільської школи;
- висока зацікавленість батьків успіхами дітей з предметів природничо-математичного циклу та нейтральним ставленням до успіхів у фізкультурній діяльності;
- існуючі педагогічні підходи до фізичного виховання сільських школярів не враховують вікові та статеві особливості сільських дітей [1, с.54; 4; 9; 15; 22; 27; 38].

Отже, розвиток фізичної культури в сільській місцевості наразі перебуває у стані дефіциту можливостей та мотивації. Без створення «активних парків», залучення інструкторів з фізичної культури та просвітницької роботи щодо відмінності між працею та фізичною вправою вирішити проблеми фізичної культури на селі неможливо.

1.2 Порівняльний аналіз стану фізичної культури в сільській та міській місцевості

Дослідження стану фізичної культури в сільських закладах освіти неможливе без проведення глибинного порівняльного аналізу умов її функціонування в сільській та міській місцевості. Цей аналіз є ключовим для

ідентифікації чинників, які визначають специфіку фізкультурно-оздоровчої роботи.

Незважаючи на єдині державні стандарти освіти, фактичний стан організації фізичного виховання в місті та селі демонструє суттєві відмінності як у матеріально-технічному забезпеченні, так і в кадровому потенціалі та доступі до позашкільної фізкультурно-спортивної інфраструктури [24].

Фактори, які зумовлюють певні відмінності в навчальному процесі сільських та міських шкіл:

1. Соціально-побутовий фактор (руховий досвід). Це один із найважливіших факторів, що впливає на зміст уроку фізичної культури. Учні сільської місцевості часто мають насичене позашкільне фізичне навантаження (допомога по господарству) і це розвиває їх загальну витривалість, але й часто призводить до порушень постави та скутості м'язів. Натомість, учні міста більше схильні до гіподинамії (малорухливого, сидячого способу життя) та «екранного часу». Тому в міських школах на уроках фізичної культури основний акцент робиться на інтенсивній кардіо-активності та іграх для компенсації малорухливості.

2. Демографічний фактор (наповнюваність класів). Кількість учнів у класі кардинально змінює методику викладання навчальної дисципліни, зокрема фізичної культури. У міських школах класи переповнені (більше 30 учнів), тому учитель змушений використовувати фронтальний метод організації учнів на уроці або поділ на підгрупи, де важко забезпечити індивідуальний підхід. Також складно проводити активні рухливі та спортивні ігри через брак місця. Натомість, у сільській місцевості малокомплектні класи (від 5 до 12 учнів) і це дозволяє проводити майже персональні індивідуальні заняття, але унеможливорює

проведення повноцінних командних ігор (футбол, баскетбол), оскільки просто не вистачає гравців для двох команд.

3. Екологічно-географічний фактор. Природне середовище визначає місце дії уроку: У селі: Більшість занять (до 70% часу при сприятливій погоді) проводяться на відкритому повітрі. Це сприяє загартовуванню, але робить процес залежним від погодних умов (багнюка, відсутність твердого покриття). У місті: Уроки частіше замкнені в спортивному залі через обмеженість пришкольньої території або її невідповідність санітарним нормам (близькість до автодоріг, загазованість).

4. Матеріально-дидактичний фактор. Доступ до варіативних модулів програми НУШ: Міські школи: Мають можливість впроваджувати сучасні модулі: бадмінтон, чирлідінг, фризбі, настільний теніс, оскільки мають специфічний інвентар та майданчики. Сільські школи: Навчальний процес часто обмежений традиційними «дешевими» модулями: легка атлетика, гімнастика (без складних снарядів) та волейбол.

5. Фактор доступності до занять спортом. У місті: школа є лише одним із центрів активності. Учень може займатися в секції після школи, тому вчитель часто виконує роль «координатора». У селі: шкільний урок фізкультури – це єдина можливість для дитини отримати організоване фізичне навантаження. Це накладає на вчителя більшу відповідальність за загальний фізичний стан дитини [12; 14; 17].

Організація кадрового забезпечення закладів загальної середньої освіти – є однією з важливих умов успішної реалізації концепції Нової української школи.

Організація кадрового забезпечення у закладах загальної середньої освіти міста і села має спільну нормативну базу, але діаметрально протилежні виклики. Якщо в місті основна проблема – це плінність кадрів, то в селі – їх дефіцит та старіння.

Порівняльні особливості кадрового забезпечення освітнього процесу з фізичного виховання у міських та сільських закладах загальної середньої освіти:

1. Проблема сумісництва та фахової компетентності. Через малу кількість годин у сільській школі вчитель фізичної культури досить часто викладає інші навчальні предмети (географію, трудове навчання, захист України), щоб мати повну ставку. Це розмиває його фокус як фахівця з фізичної культури. Також мають місце випадки, коли фізичну культуру викладають вчителі інших предметів без спеціальної освіти. Натомість вчителі міських шкіл мають повне навантаження саме за фахом, що дозволяє їм більш методично вірно будувати освітній процес та впроваджувати нові варіативні модулі.

2. Професійна комунікація та обмін досвідом. Вчителі у місті є частиною великої професійної спільноти. Вони беруть участь у різноманітних міських спартакіадах, методичних об'єднаннях, мають доступ до професійних клубів. Натомість, вчитель у сільській місцевості перебуває в інформаційному вакуумі. Він часто є єдиним фахівцем у галузі фізичної культури в радіусі 20–30 км. Це призводить до методичного «застою» та використання застарілих підходів 20-річної давнини.

3. Соціальний статус та мотивація. У місті вищий рівень конкуренції серед вчителів фізичної культури. Також, вчитель може працювати за сумісництвом по спеціальності або суміжним спеціальностям у приватних фітнес-клубах або спортивних школах, що підвищує його матеріальний дохід та професійний рівень. А на селі вчитель фізичної культури часто є лідером та

організатором спортивного життя всього села і це соціальне навантаження майже не оплачується. Мотивація молодих спеціалістів їхати в село мінімальна через відсутність житла та соціальних перспектив [18; 26].

Кадрове забезпечення в місті тримається на конкуренції та ресурсах, тоді як у селі – на соціальній інерції та універсальності; в місті орієнтоване на розвиток та інновації, тоді як у селі воно працює в режимі «утримання системи» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 Порівняльний аналіз кадрового забезпечення вчителями фізичної культури сільських та міських закладів загальної середньої освіти

Параметр порівняння	Міські заклади освіти	Сільські заклади освіти
Кількісний склад	Повна укомплектованість вчительського штату, навчальний предмет «Фізична культура» у закладі освіти викладає декілька вчителів.	Дефіцит кваліфікованих кадрів. Досить часто один вчитель працює на декілька шкіл або суміщає посади.
Вікова особливість	Від молодих спеціалістів до досвідчених педагогів.	Високий відсоток вчителів пенсійного та передпенсійного віку.
Рівень кваліфікації	Більший доступ до курсів підвищення кваліфікації, тренінгів та семінарів.	Обмежений доступ до курсів підвищення кваліфікації через віддаленість та брак фінансування проїзду.
Спеціалізація	Можливість вузької спеціалізації (тренер з обраного виду спорту).	Вчитель-універсал, який викладає усі: від шахів до легкої атлетики.

Додаткове навантаження	Робота в спортивних секціях, гуртках при школі.	Позакласна робота здійснюється здебільшого на волонтерських засадах або за мінімальну доплату.
------------------------	---	--

Порівняльний аналіз матеріально-технічного забезпечення свідчить про глибокий розрив між селом та містом. Якщо в містах проблема полягає у модернізації та перевантаженості об'єктів, то в селах – у базовому виживанні та фізичному руйнуванні фізкультурно-спортивної інфраструктури (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 Порівняльний аналіз матеріально-технічного забезпечення сільських та міських закладів загальної середньої освіти

Критерій порівняння	Міські школи (середній рівень)	Сільські школи (середній рівень)
Стан приміщень	Переважно відремонтовані спортивні зали, наявність душових та роздягальнь.	Зношеність 70-80%, часто відсутнє опалення, душові (якщо є, то працюють номінально).
Вулична інфраструктура	Сучасні майданчики з гумовим покриттям, тренажерні зони «Активні Парки»).	Ґрунтові стадіони, старі меблеві конструкції (турніки).
Спортивний інвентар	Регулярне оновлення спортивного інвентарю (м'ячів, гімнастичних приладів, тощо)	Дефіцит базового інвентарю (м'ячі купують батьки або спонсори), застарілі гімнастичні прилади.

Спеціалізовані зони	Басейни (в окремих закладах середньої освіти), хореографічні та тренажерні зали, тощо.	Спортивний зал – це єдине універсальне місце (часто поєднане з актовим залом).
Доступність (Інклюзивність)	Наявність пандусів, адаптованих туалетів та спеціального інвентарю.	Майже повна відсутність умов для дітей з особливими освітніми потребами.

Основні відмінності матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти міста та села в деталях:

1. Ефективність використання площ. У місті існує проблема перенаселеності. У спортивних залах міських шкіл одночасно можуть займатися 2-3 класи (60-90 дітей), що негативно впливає на якість проведення уроків фізичної культури, навіть за наявності гарного спортивного інвентарю. А, у селі навпаки, існує проблема недозавантаженості та енергоефективності. Через малу кількість учнів у закладі загальної середньої освіти опалення величезного спортивного залу взимку стає економічно не вигідним для громади, тому уроки фізичної культури проводяться теоретично або взагалі не проводяться.

2. Джерела оновлення матеріальної бази. У місті оновлення матеріальної бази закладів загальної освіти відбувається переважно за рахунок позабюджетних коштів (оренда залів приватним секціям, допомога потужних благодійних фондів, участь у грантових програмах, тощо). А у селі майже 100% залежить від бюджету громади або разової допомоги місцевих агрохолдингів. Рівень матеріально-технічної бази сільських шкіл напряму залежить від того, чи є в селі потужне базове підприємство.

3. Вплив безпекових факторів (за період 2024-2026 рр.). У місті відбувається будівництво «підземних шкіл» або модернізація шкільних укриттів (школи отримують нові підземні мультифункціональні зони активності). А у селі облаштування укриттів відбувається за мінімальним стандартом – це лише безпечна зона перебування, без можливості проведення повноцінних уроків фізичної культури під час повітряних тривог [5; 10; 11; 18; 26].

Без впровадження державних стандартів щодо мінімального пакету матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу з фізичної культури для сільських громад, нерівність у фізичному розвитку дітей лише поглиблюватиметься [15]. Сільська школа потребує не просто ремонту, а оптимізації (створення невеликих, але сучасних та теплих мультифункціональних зон активності замість утримання гігантських занедбаних спортивних залів).

Матеріально-технічне забезпечення сільських шкіл залишається «реактивним» (ремонт лише тоді, коли щось впало), тоді як у містах воно поступово стає «функціональним» (створення просторів під конкретні види активності).

Основна проблема полягає не в різниці програм навчання, вони єдині, а в нерівності можливостей їх реалізації. Для міських шкіл пріоритетом є боротьба з малорухливістю, а для сільських – модернізація матеріальної бази та залучення молодих фахівців. Стан фізичної культури у міських закладах загальної середньої освіти є більш технологічним та різноманітним, тоді як у селі він залишається більш фундаментальним, але потребує негайного інвестиційного оновлення.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СІЛЬСЬКИХ ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1 Особливості фізкультурно-оздоровчої роботи вчителя фізичної культури у сільській школі

Фізкультурно-оздоровча робота в сільській школі це стратегічно важливий напрямом, адже саме школа у сільській місцевості найчастіше є єдиним центром спортивного життя в селі. У сучасних реаліях життя на Україні, враховуючи виклики воєнного стану та цифровізацію, цей напрям фізкультурної роботи набув особливого значення для ментального та фізичного відновлення дітей.

Фізкультурно-оздоровча робота в школі базується на концепції «Нової української школи» та модельної програми, де основний акцент зміщено з нормативів на задоволення від рухової активності, де головна мета — не швидше пробігти, а сформувати у дитини звичку бути здоровою.

З метою покращення фізичного стану, стану здоров'я учнівської молоді та підвищення рівня їх рухової активності вчителю фізичної культури доцільно не обмежуватись тільки проведенням уроків фізичної культури, а й сприяти якісній організації інших форм фізкультурно-оздоровчої роботи у школі.

До форм організації фізкультурно-оздоровчої роботи належать:

- уроки фізичної культури за затвердженою програмою;
- гімнастика до занять;
- фізкультурні хвилинки та паузи;
- година активного відпочинку;

- спортивні секції з видів спорту та загальної фізичної підготовки;
- свята фізичної культури;
- шкільні змагання;
- дні здоров'я, туристичні походи і зльоти;
- спортивний клуб [14; 32].

Для розв'язання завдань фізкультурно-оздоровчої роботи в закладі загальної середньої освіти використовують різноманітні засоби фізичного виховання. Основними серед них є фізичні вправи, допоміжними – оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори [32].

Система фізкультурно-оздоровчої роботи в школі здійснюється безпосередньо з вчителем фізичної культури. Головну роль в організації та проведенні успішних заняттях фізичною культурою відіграють саме учителі.

До ключових особливостей роботи вчителя фізичної культури при організації фізкультурно-оздоровчої роботи у закладі загальної середньої освіти за напрямками належить:

1. Пріоритет оздоровлення над спортом. Вчитель має розрізняти «спорт високих досягнень» та «оздоровчу фізичну культуру», диференціювати навантаження, враховувати групу здоров'я (основна, підготовча, спеціальна), використовувати індивідуальний підхід до учнів (завдання мають бути посильними, щоб дитина відчувала успіх, а не виснаження), контролювати самопочуття учнів (постійно відстежувати частоту серцево-судинних скорочень та звертати увагу на зовнішні ознаки втоми учнів).

2. Формування мотивації та свідомого ставлення учнів до фізкультурно-оздоровчих занять. Головною складністю у даному процесі є переконати здобувача освіти у важливості рухової активності (важливо рухатися

не заради оцінки, а заради покращення фізичного стану, здоров'я). Тому, доцільним є впровадження інноваційних видів рухової активності, а саме: елементів чирлідінгу, йоги, флорболу, пілатесу, степ-аеробіки тощо, натомість виконання одноманітних фізичних вправ. Використання нових видів ігрової діяльності у закладі загальної середньої освіти дає змогу організувати та провести цікаві та змістові фізкультурно-оздоровчі заходи, уникнути одноманітності та підвищити ефективність навчального процесу, а також підвищити рівень зацікавленості учнів до самостійних занять фізичними вправами.

3. Моніторинг фізичного стану. Вчитель повинен бути «аналітиком», який не просто проводить уроки, а й відслідковує динаміку розвитку учнів. Оцінка рівня розвитку рухових здібностей учня (сили, гнучкості, координації, швидкості, витривалості) здійснюється не для порівняння його результату з іншими учнями, а для порівняння з власним попереднім результатом. Також вчитель здійснює корекційну роботу з метою профілактики плоскостопості та порушень постави.

4. Організація середовища (позаурочна робота). Фізкультурно-оздоровча робота в закладі загальної середньої освіти не обмежується 45 хвилинами уроку фізичної культури, а й включає: фізкультхвилинки, спортивні свята («Малі олімпійські ігри», дні здоров'я, сімейні старти), гурткову роботу, секції, які спрямовані на загальний розвиток.

5. Психологічний аспект. Зазвичай, вчитель фізкультури – це людина, з якою учні у школі досить часто спілкуються більш неформально [6; 7; 8; 9; 13].

Фізкультурно-оздоровча робота вчителя фізичної культури в сільській місцевості має свою специфіку, яка зумовлена як логістичними особливостями, так і соціально-економічним укладом життя громади.

Ось основні особливості фізкультурно-оздоровчої роботи в сільській школі:

1. Матеріально-технічна база та використання природних умов. Сільські школи часто мають обмежений інвентар (через брак фінансування вчитель часто змушений самостійно ремонтувати м'ячі, фарбувати майданчики, зварювати футбольні ворота, ремонтувати старі тренажери) у порівнянні з міськими «елітними» закладами загальної середньої освіти, але й мають величезну перевагу – це близькість до природи. Можливість проводити уроки в лісі, на березі річки або на відкритих стадіонах більшу частину навчального року. Це посилює оздоровчий ефект (загартовування, насичення киснем). Впровадження нових видів рухової активності (флорбол, корфбол іт.д.), які передбачені навчальною програмою Нової української школи неможливе, бо вчитель не має необхідного інвентарю.

2. Специфіка фізичного навантаження учнів. Діти в селі залучені до домашньої господарської праці. На заняття учень може прийти уже фізично втомленим від праці вдома. Тому, вчитель має це враховувати, щоб не допустити перевтоми. Оскільки сільська праця пов'язана з одноманітними рухами, руховими діями (нахили, підняття ваги), вчителю необхідно приділяти більше уваги вправам на розвантаження хребта та гнучкість.

3. Також має місце скептичне ставлення батьків до фізкультурно-оздоровчих занять у школі. Вони вважають, що дитина і так напрацювалася дома по господарству, біля худоби чи на городі і отримала необхідне фізичне навантаження, тому будь яка фізкультурна діяльність є зайвим витрачання часу. Вчителю сільської школи доводиться проводити роз'яснювальну роботу, пояснюючи різницю між фізичною працею і оздоровчою активністю.

4. Вчитель як «Центр спортивного життя» громади. У селі школа часто є єдиним місцем із придатним спортивним залом. Вчитель фізичної культури організовує змагання не лише для дітей, а й для молоді та дорослих села (футбольні турніри між вулицями, волейбольні вечори, тощо). Для більш ефективної організації та здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи у сільському закладі загальної середньої освіти вчитель фізичної культури повинен уміти мотивувати та стимулювати учнів, а саме:

- організовувати та проводити виховні заходи (вечори, зустрічі, змагання, тощо);
- проводити лекційні заняття, бесіди на фізкультурно-оздоровчу тематику;
- мотивувати учнів власним прикладом;
- виховувати в учнів творче ставлення до фізкультурно-оздоровчих занять;
- навчати учнів здійснювати самооцінку та взаємооцінку.

Ефективна мотиваційна діяльність вчителя фізичної культури є запорукою масового залучення учнів до фізкультурно-оздоровчих занять.

Професійність учителя фізичної культури сільської школи проявляється саме у його готовності до змін в організації фізкультурно-оздоровчої роботи, а саме:

- швидко реагувати на освітні зміни, які відбуваються;
- враховувати виклики часу;
- бути творчим та ініціативним;
- реагувати на запити та потреби здобувачів освіти;

- впроваджувати нові ідеї щодо організації фізкультурно-оздоровчої роботи.

5. Питання малокомплектності. У багатьох сільських школах класи невеликі, або створюються класи-комплекти. Вчитель може приділити увагу кожній дитині особисто. Але йому доводиться розробляти вправи, які будуть цікавими та безпечними одночасно для дітей різного віку в одній групі. Об'єднання учнів у різновікові групи дозволяє вчителю успішно вирішувати наступні завдання:

- задоволення потреб учнів у виборі форм занять фізкультурно-оздоровчої роботи;
- виявлення індивідуальних можливостей учнів у процесі ігрової та змагальної діяльності;
- покращення комунікації та взаємодії учнів різного віку;
- формування фізкультурного активу школи;
- формування збірних команд школи з обраного виду спорту.

6. Обмеженість спортивної інфраструктури поза школою. Якщо в місті дитина може піти в басейн, на тенісний корт чи у професійний фітнес-клуб, то в селі школа – це єдина можливість для організованої активності. Вчитель сільської школи має бути «майстром на всі руки» (і тренером з футболу, і фахівцем з настільного тенісу, і організатором туризму, і т.д.).

Незважаючи на кращу матеріально-технічне забезпечення фізкультурно-оздоровчої роботи в міських закладах загальної середньої освіти, ефективність організації та проведення занять на пряму залежить від педагогічної майстерності вчителя. Ініціативний, бажаючий працювати та впроваджувати інноваційні форми організації занять педагог у селі може забезпечити вищий рівень

залученості учнів до фізкультурних занять, ніж педагог з формальним підходом у сучасному міському ліцеї.

7. Проблеми та виклики. Організація гуртків та секцій після уроків стає справжнім квестом. Якщо школа опорна і дітей везуть на навчання автобусом, то вчителю важко організувати позакласні гуртки та секції після уроків, адже діти прив'язані до графіку транспортних перевезень. Це негативно відображається на шкільному спорті і підготовці до змагань.

Впровадження інклюзивної фізкультурної освіти в сільській школі лягає на плечі вчителя фізичної культури, який не має асистента. Тому організувати безпечний та ефективний простір для учня з особливими освітніми потребами в умовах обмеженого простору є величезним викликом [21; 25; 29; 35; 37].

Головний виклик сьогодні в організації та проведенні фізкультурно-оздоровчої роботи у сільській місцевості – це адаптивність. Вчитель фізичної культури у селі має бути креативним менеджером: вигадувати вправи з підручними засобами, підлаштовуватися під графік перевезення учнів шкільним автобусом та самотужки створювати спортивне середовище там, де його офіційно немає.

Отже, організація фізкультурно-оздоровчої роботи в сільських закладах загальної середньої освіти не повинна бути стихійною та неконтрольованою, а має бути організована і скерована адміністрацією закладу освіти, вчителем фізичної культури з долученням усього педагогічного колективу школи та батьків учнів. І тільки за такої організації та співпраці усіх учасників освітнього процесу фізкультурно-оздоровча робота в школі буде ефективною.

2.2 Особливості організації та проведення уроків фізичної культури в сільських закладах загальної середньої освіти

Урок є основною формою організації занять в школі. Перевага урочної форми проведення занять полягає в тому, що керівна роль тут належить вчителю, який забезпечує ефективність навчально-виховного процесу шляхом планової роботи відповідно зі стабільним розкладом, правильного визначення цілей і завдань кожного заняття, підбору засобів для вирішення поставлених завдань, надання кваліфікованої допомоги учням (показ, пояснення вправ, виправлення допущених помилок), організації учнів для оволодіння спеціальними руховими навичками на тлі підвищення емоційного стану [14; 31; 32].

Урок повинен містити певні спільні завдання, виконання яких забезпечується всім процесом навчання і складається з послідовно розв'язуваних конкретних завдань:

1. Освітні завдання полягають в навчанні дітей виконанню гімнастичних вправ, передбачених програмою, отриманні учнями знань про термінологію, самоконтролі при виконанні загальнорозвиваючих вправ, правил безпеки, страховки і допомоги при виконанні вправ.

2. Оздоровчі завдання, вирішення яких в останні роки становить одну з основних цілей у фізичному вихованні дітей і підлітків. Важливе значення для вирішення оздоровчих завдань набуває дотримання гігієнічних умов проведення занять та заходів запобігання травматизму.

3. Виховні завдання повинні забезпечити позитивний вплив занять фізичними вправами на розвиток моральних і волевих якостей, єдність фізичного і духовного розвитку особистості учня. Уроки в школі в залежності від педагогічних завдань можуть бути: вступні (на початку проходження розділу), на

яких вчитель ставить завдання навчальної роботи, повідомляє тему до учнів, розкриває зміст програмного матеріалу, може перевірити рівень фізичної підготовленості і якість виконання основних вправ, уроки вивчення нового матеріалу, уроки повторення, спрямовані на закріплення і вдосконалення раніше засвоєних вправ або комбінацій, контрольні уроки. Контрольні уроки проводяться або після проходження розділу програмного матеріалу, або в кінці розділу і спрямовані на виявлення успішності у підготовленості учнів.

У шкільній програмі загальноосвітньої школи вправи виконуються за допомогою багатьох методів і засобів. У практиці прийнято їх об'єднувати у дві групи. До першої належать вправи, які спрямовані на зміцнення загального фізичного розвитку учнів, стройові вправи, вправи для загального розвитку, прикладні та вільні вправи, що характеризуються великою різноманітністю варіантів і на цій основі підвищують працездатність. Другу групу становлять вправи, мета яких полягає у вдосконалення рухових здібностей (умінь досконало володіти своїм тілом та придбанні спеціальних рухових навичок) [14; 28].

Організація уроків фізичної культури в сільських школах України має унікальний характер, який зумовлений поєднання реформи Нової української школи та специфічних місцевих умов. Вчитель у даному процесі виступає не просто інструктором, а головним менеджером фізкультурно-спортивного простору у громаді.

Аналіз науково-методичної літератури дозволяє стверджувати, що урок фізичної культури в сільській школі має низку специфічних рис, зумовлених соціально-економічними, географічними та організаційними чинниками. Як зазначає провідний фахівець у галузі фізичної культури Б. М. Шиян, ключовою особливістю є необхідність врахування специфіки побуту сільських школярів.

Автор наголошує, що вчителів важливо враховувати обсяг домашньої фізичної праці учнів, яка часто має одноманітний характер і призводить до перевтоми окремих м'язових груп. Відтак, урок у сільській школі повинен мати не лише навчальну та тренувальну спрямованість, а й корекційно-оздоровчу для запобігання порушення постави [31; 32].

Важливою організаційною особливістю, на яку вказують В. Г. Ареф'єв та Є. С. Болах, є робота в умовах малокомплектності. У сільських закладах освіти часто практикується проведення уроків зі з'єднаними класами (наприклад, одночасне навчання учнів 5-го та 6-го класів). Це вимагає від педагога особливої майстерності у диференціації навантаження: використання різних нормативів, методів організації (груповий, коловий) та раціонального розподілу спортивного інвентарю, щоб забезпечити високу щільність уроку для всіх вікових груп одночасно [2].

Основними організаційно-методичними особливостями уроку фізичної культури у сільській малокомплектній школі є:

- об'єднання на одному уроці учнів малочисельних класів (наприклад, об'єднують учнів 5-6 або 7-8 класів);
- використання принципу різновікового навчання (дозволяє оволодіти учням різними соціальними ролями: відповідального за молодшого, помічника вчителя, тощо);
- врахування індивідуально-вікових особливостей здобувачів освіти;
- обсяг та інтенсивність навантаження дозується для кожної вікової групи окремо;
- об'єднання програмного змісту однією темою (інтеграція), здійснення міжпредметних зв'язків;

- перехід з фронтального методу організації занять на індивідуально-диференційований;
- проведення уроків фізичної культури переважно у природньому середовищі, на свіжому повітрі;
- завчасна підготовка матеріально-технічної бази, спортивного інвентарю та обладнання [12; 15; 16; 25].

У багатьох сільських школах чисельність учнів в класі складає від 3 до 12 учнів, що впливає та змінює структуру уроку. Відбувається відхід від фронтального методу організації занять до індивідуально-диференційованого, де кожна дитина отримує завдання згідно зі своєю групою здоров'я та фізичною підготовкою [8; 29].

Зокрема, широко застосовується методичний прийом навчання за додатковими завданнями для учнів з різним рівнем підготовленості. Враховуючи, що в сільських закладах загальної середньої освіти класи мають неоднорідний склад, вчитель використовує прийом взаємного навчання, де більш підготовлені учні виступають у ролі помічників-інструкторів. Це не лише оптимізує навчальний процес, а й вирішує проблему контролю під час виконання складних фізичних вправ.

Ще одним важливим методичним прийомом у процесі фізичного виховання сільської учнівської молоді є інтеграція елементів праці у фізичні вправи, що допомагає учням усвідомити практичну значимість занять фізичною культурою і спортом для полегшення їх повсякденної діяльності.

Використання рухливих ігор, народних рухливих ігор та естафет на уроках фізичної культури в малочисельних класах сільської школи сприяє покращенню психоемоційного стану учнів, розвитку рухових здібностей, що є важливим за

умов монотонної фізичної праці по господарству дома. Також відбувається трансформація традиційних спортивних ігор, наприклад, замість класичного баскетболу грають у «стрітбол» (3х3) або використовують ігри малої інтенсивності. А проведення турнірів та особистісних змагань стимулює соціалізацію учнівської молоді та розвиває у них лідерські якості в умовах обмеженого учнівського колективу [3; 7].

Дослідниця Т. Ю. Круцевич акцентує увагу на широкому використанні природних умов як характерній рисі сільського уроку. Близькість до природного ландшафту дозволяє проводити заняття на свіжому повітрі протягом більшої частини навчального року. Це сприяє загартовуванню організму та дозволяє ефективно реалізовувати модулі з кросової підготовки, лижного спорту та елементів туризму, використовуючи природний рельєф місцевості (пагорби, лісові стежки) [16].

Сільська школа часто не має сучасного спортивного залу, але має «безмежний» стадіон – природу. Кросова підготовка, елементи спортивного орієнтування проводяться на реальному рельєфі (пагорби, лісосмуги), що значно ефективніше за біг по колу в залі. Планування та проведення уроків фізичної культури відбувається з урахування погодних умов (випав сніг – лижна підготовка або забави на снігу; тепло – максимальне перебування на повітрі).

Крім того, через обмеженість матеріально-технічної бази деяких сільських шкіл, особливістю уроку стає використання нестандартного обладнання та саморобних тренажерів. Це стимулює вчителя до творчого підходу у виборі засобів фізичного виховання, надаючи перевагу рухливим іграм та естафетам, які не потребують складного дороговартісного спорядження, але забезпечують високий емоційний фон та рухову активність учнів.

Сприяти підвищенню ефективності уроків фізичної культури у сільському закладі загальної середньої освіти можливо за таких умов:

- організація та проведення уроку фізичної культури з урахуванням психологічних особливостей сільських учнів, їх потреб у саморозвитку, грі, у набутті рухового досвіду;
- організація та проведення інтегрованих уроків фізичної культури;
- організація та проведення уроків фізичної культури здебільшого оздоровчої та виховної спрямованості;
- підвищення рівня рухової активності під час уроку [5; 13; 15; 21; 28].

Отже, урок залишається основною формою організації фізичної культури в сільській школі, який поєднує в собі освітні, оздоровчі та виховні завдання і характеризується гнучкістю планування, акцентом на природні чинники загартовування, адаптацією до наявного матеріально-технічного забезпечення та необхідністю ретельного дозування навантаження з урахуванням позашкільної діяльності дитини.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження ми дійшли до наступних висновків:

1. Розвиток фізичної культури в сільській місцевості сьогодні гальмується обмеженістю ресурсів та низькою зацікавленістю населення. Подолання цієї кризи можливе лише через комплексний підхід: розбудову сучасної інфраструктури (зокрема, «активних парків»), забезпечення закладів загальної середньої освіти кваліфікованими фахівцями та проведенням роз'яснювальної роботи. Важливо сформувати у мешканців села розуміння того, що побутова праця не є еквівалентом цілеспрямованих фізичних вправ, необхідних для зміцнення здоров'я.

2. Порівняльний аналіз стану фізичної культури в сільській та міській місцевості показав, що у містах спостерігається краща оснащеність спортивними залами та інвентарем, більша різноманітність різновидів рухової активності та спортивних секцій, проте і вищий рівень гіподинамії через урбанізацію. А у сільській місцевості учні мають високий рівень рухової активності, але обмежені у виборі видів рухової активності.

3. З'ясовано, що роль вчителя фізичної культури в селі виходить за межі закладу загальної середньої освіти. Він є головним організатором спортивного життя не тільки в школі, а й і громаді. Особливістю його роботи є необхідність бути універсальним фахівцем, який одночасно проводить уроки, позакласні секції і гуртки та організовує змагання для різних вікових груп сільського населення.

4. Визначено, що організація та проведення уроків фізичної культури в сільських закладах загальної середньої освіти обумовлена трьома визначальними

факторами: малокомплектістю класів, матеріально-технічним забезпеченням уроків та природними умовами. Малокомплектність дозволяю реалізувати глибоку індивідуалізацію навчання, де вчитель може приділити увагу кожній дитині. Обмеженість у використанні різноманітного інвентарю змушує педагогів активно використовувати нестандартне обладнання та потенціал навколишнього середовища. Ефективність уроку в таких умовах залежить від творчого підходу вчителя та його вміння адаптувати програму під наявні ресурси.

Успішний розвиток фізичної культури в селі можливий лише за умови поєднання державної підтримки, ініціативи місцевих громад та високої професійної майстерності вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипенко О.О. Організаційно-методичні особливості фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями основної сільської школи: дипломна робота магістра. Переяслав, 2022. 89 с. <https://library.uhsp.edu.ua/home/repozytarij/>
2. Ареф'єв В.Г., Болах Є.С. Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання: монографія. 2005. 296 с.
3. Артамонов В.О. Способи популяризації фізичної культури серед учнів старших класів закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, 2023. Випуск 7 (167). С. 9-13.
4. Астапова О., Шестерова Л. Особливості фізичної підготовленості учнів молодшого шкільного віку, які проживають у сільській місцевості. In The 2nd International scientific and practical conference “Science and technology: problems, prospects and innovations”(November 17-19, 2022) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2022. 837 p. (p. 295).
5. Бабенко А., Язловецька О. Використання тренажерів у системі рекреаційно-оздоровчої фізичної культури різних груп населення. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки, 2025. № 218. С. 77-83.
6. Базилевич Н., Закопайло С., Поліщук В. Ефективність застосування фізкультурно-оздоровчих засобів з молодшими підлітками в умовах сільської школи. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, 2024. № 181(25). С. 175-181.
7. Бульба О.В., Мозолєв О.М. Етапи формування педагогічної майстерності вчителя фізичної культури. Scientific Collection «InterConf», 2024. № 227. С. 59-63.

8. Бульба О.В., Хмара М.А. Формування та розвиток мотивації до занять фізичною культурою та спортом у учнів сільської школи. Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22–23 квіт. 2025 р.). Хмельницький : ХГПА, 2025. Ч. I. С. 8-10.

9. Гольберт Є.В., Толстих Л.Р. Особливості самооцінки підлітків, що навчаються в сільській і міській школах. Психологія і Психотехніка. 2018. № 1. С. 13–22.

10. Дорофєєва, Т. І. Приклад стандарту «Обласне положення про кращу спортивну громаду». 2020.

11. Дорофєєва Т.І., Ажиппо О.Ю. Роль територіальних громад у розвитку фізичної культури і спорту: стратегії та практичні аспекти. Педагогічна Академія: наукові записки, 2025. № 16. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15064476>

12. Ковальчук Н.М., Гнітецька Т.В., Усачов В.М. (2024). Стан фізичної культури у міських та сільських закладах загальної середньої освіти. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. 2024. № 3К (176). С. 250-253. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K\(176\).55](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).55)

13. Козина Ж.Л., Лисенко О.М. Фізична культура як важлива складова здорового способу життя молоді в сучасних умовах. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2019. № 6. С. 36–40.

14. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: Навч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Олімпійська література, 2017. Т. 1.

15. Круцевич Т., Марченко О. Особливості фізичного розвитку учнів старших класів, які проживають у міській та сільській місцевості. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія, 2022. № 1. С. 66-74.

16. Круцевич Т., Трачук С., Мамедова І. Реалізація варіативної складової на уроках фізичної культури в умовах освітнього середовища міських і сільських шкіл. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2022. № 4. С. 31–36 DOI: 10.32652/tmfvs.2022.4.31-36

17. Костенко М., Бринзак С., Костенко, С. Проблеми та перспективи впровадження нових підходів до організації фізичної культури і спорту в територіальних громадах України. Здоров'я людини і нації, 2023. № 2. С. 19-33. <https://doi.org/10.31548/humanhealth.2.2023.19>

18. Лейбович А. Аналіз сучасного стану розвитку закладів загальної середньої освіти та доцільність їх реформування. Міністерство освіти і науки України «запорізький національний університет», 2019. С. 374.

19. Мандюк А.Б. Особливості позакласної фізкультурно-спортивної роботи у середніх загальноосвітніх школах міської та сільської місцевості. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт, 2015. № 129(3). С. 214-217.

20. Мозолев О.М. Методичні рекомендації щодо написання та захисту курсових робіт зі спеціальності А4 «Середня освіта (фізична культура)» : навчально-методичний посібник, Хмельницький : ХГПА, 2025. 30 с. <http://46.63.9.20:88/jspui/handle/123456789/1436>

21. Мозолев О.М., Хмара М.А. Інтерактивні технології навчання в системі фізичного виховання. Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері

туризму, фізичної культури та спорту: матеріали VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22-23 квітня 2025 р.) частина I, ХГПА, С. 43-47.

22. Пангелова Н.Є., Рубан В.Ю. Фізичний стан і рухова активність учнів початкових класів сільської загальноосвітньої школи. Молодий вчений. 2018. № 2. С. 57-62.

23. Приходько В.В., Томенко О.А., Брижата І.А., Латишев М.В. Причини змін у сфері фізичної культури і спорту сільських громад Дніпропетровщини за роки війни. 2025. № 2. С. 121-131

24. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 року № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>.

25. Сороколів Н., Римар О., Соловей А., Лапичак І. (2019). Особливості застосування варіативної складової модульної навчальної програми з фізичної культури у міській і сільській місцевості. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура, 2019. № 31. С. 153-159.

26. Цьось А. Відновлення сфери фізичної культури і спорту сільських територіальних громад на основі використання стандартів управління якістю послуг. Спортивний вісник Придніпров'я, 2023. №1. С. 165–176. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2023-1-165>.

27. Хахуля В.М. Підвищення ефективності системи фізичного виховання дітей середнього шкільного віку сільських шкіл. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. Чернігів. 2011. Вип. 86. Т.1. С. 201-204.

28. Хмара М.А. Удосконалення змісту навчальних програм з фізичного виховання в Україні в період 2002-2022 років. Репрезентація освітніх досягнень,

мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук : колект. наук. моногр. Publishing house «UKRLOGOS Group». Вид. 2. 2022. С.120-130. DOI: <https://doi.org/10.36074/rodmrfsn.ed-2.08>

29. Хмара М.А. Інтерактивні методи навчання у фізичному вихованні. Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту: матеріали VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22-23 квітня 2025 р.) частина I, ХГПА, 81.

30. Хмара М.А., Мозолев О.М. Методичні рекомендації навчання учнів загальноосвітнім вправам. Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності А4 «Середня освіта (фізична культура)», Хмельницький : ХГПА, 2025. 37 с.

31. Шиян Б.М. Оцінювання досягнень учнів загальноосвітньої школи з фізичної культури як засіб активізації їхньої діяльності. Фізичне виховання в сучасній школі. 2012. №3. С. 21 – 26.

32. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів:[підручник для студ. вищ. навч. закладів]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. Ч. 1. 271 с.

33. Шуба Л.В. Шляхи підвищення ефективності процесу фізичного виховання учнів 5-6 класів у сільській місцевості. Редакційна колегія. 2018. С. 652.

34. Шустов К.Р., Хмара М.А. Проблеми проведення уроків фізичної культури в умовах воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми розвитку освіти в сфері туризму, фізичної культури та спорту : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2–3 квіт. 2024 р.). Хмельницький : ХГПА, 2024. Ч. II. С. 136–139.

35. Chaeroni A., Kusmaedi N., Amung M.M., Budiana D. (2021). Physical Fitness and Mental Health in Urban and Rural Areas. *Malaysian Journal of Medicine & Health Sciences*, 2021. P. 17.
36. Dorofieieva T. (2022). An attempt to determine the focus of the strategy of development of physical culture and sport in rural areas of Ukraine by expert evaluation. *VIREF Revista de Educación Física*, 2022. No. 11(3), P. 87-103.
37. Mozolev O., Polishchuk, O. The essence and content of scientific research methodology. *Journal of Education, Health and Sport*, 2024. No. 63, P. 279–288.
<https://doi.org/10.12775/JEHS.2024.63.020>
38. Popovych I., Semenov O., Semenova N., Zavatska N., Kovalchuk Z., Zavatskyi Y. Research of readiness of teachers of rural secondary schools for innovations. *Amazonia Investiga*, 2022. No. 11(54). P. 84-93.